

JAN CZARNOCKI (1889—1951)

Jan Czarnocki, syn Jarosława i Jadwigi z Korejwów, urodził się w Kielcach 25. V. 1889 r. Już w latach szkolnych wykazuje duże zamiłowanie przyrodnicze, interesuje się

wszystkimi dziedzinami przyrody żywej oraz archeologią, aby w końcu na stałe poświęcić się geologii. Pierwsza praca naukowa pt. „Paleontologiczny rys łożysk górnodewońskich okolic Kielc” nosi datę 28. V. 1908 r. i była wydrukowana w pamiętniku szkolnym pt. „Dla szkoły i dla siebie”.

W czasie studiów uniwersyteckich w latach 1911—1914 Jan Czarnocki pogłębia i porządkuje wiadomości z dziedziny geologii i paleontologii zaczerpnięte z żywej księgi natury, jaką dla niego były Góry Świętokrzyskie.

W 1916 r. Jan Czarnocki zostaje asystentem Prof. Lewińskiego przy katedrze geologii na organizującym się Uniwersytecie Warszawskim. Jednocześnie od 1917 r. był on kierownikiem pracowni geologicznej przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, włączając do niej własne bogate zbiory. Pracownia ta została wcielona w 1918 r. do organizującego się Państwowego Instytutu Geologicznego, którego Czarnocki był jednym ze współzałożycieli. Kolekcje geologiczne stały się załącznikiem Muzeum geologicznego Państwowego Instytutu Geologicznego.

W latach 1919—1939 w Państwowym Instytucie Geologicznym Jan Czarnocki działa jako geolog, kustosz muzeum, od 1937 r. kierownik grupy świętokrzyskiej i od 1938 r. wicedyrektor.

Jan Czarnocki prowadził badania geologiczne o zróżnicowanej tematyce: kartograficzne, tektoniczne, stratygraficzne, paleontologiczne i surowcowe głównie na terenie Gór Świętokrzyskich. Wyniki tych prac były publikowane w Posiedzeniach Naukowych i Sprawozdaniach Państwowego Instytutu Geologicznego. W tym okresie były rozwiązywane główne problemy stratygrafii i tektoniki Gór Świętokrzyskich. Do 1939 roku dokonuje on olbrzymiej pracy odkrywając niektóre nie znane dotąd w Górach Świętokrzyskich systemy jak kambr dolny i karbon oraz ustalając na nowoczesnym poziomie stratygrafię paleozoiku, w nawiązaniu do klasycznych prowincji występowania tych osadów w Europie. W trakcie prac kartograficznych dorywczo zajmował się również utworami mezozoicznymi w zachodniej i południowej części Gór Świętokrzyskich oraz osadami plejstocenu.

W latach 1923—1936 ukazały się drukiem 23 pozycje dotyczące miocenu. Jan Czarnocki doceniając surowcowe możliwości tej formacji poświęcił jej wiele wysiłku i trudu. Szukał rozwiązania złożonych proble-

mów stratygraficzno-facjalnych miocenu na dalekim Podolu i Wołyniu, zawsze jednak w nawiązaniu do Gór Świętokrzyskich. Łącznie z problemami stratygrafii były również prowadzone badania nad tektoniką Gór Świętokrzyskich.

W roku 1922 pod wpływem zapewne środowiska lwowskiego łącznie z *Kuźniarzem* przedstawia pogląd o budowie płaszczwinowej Gór Świętokrzyskich. W późniejszych pracach porzuca ten pogląd wracając do pierwotnej wersji budowy fałdowej. Nowoczesną syntezę poglądu na budowę geologiczną Gór Świętokrzyskich przedstawił J. Czarnocki w ostatniej swojej monograficznej pracy z 1950 r. pt. „Geologia regionu łysogórskiego”.

We wrześniu 1939 r. był Jan Czarnocki wraz z PIG ewakuowany na wschód, skąd powrócił w styczniu 1940 r.

W latach okupacji Jan Czarnocki w pracy naukowej szuka ucieczki od otaczającej rzeczywistości. Opracowuje on objaśnienia do mapy geologicznej arkusz Kielce 1:100 000, geologię złóż paleozoicznych rud żelaza, wreszcie prowadzi paleontologiczne opracowania zbieranej przez wiele lat unikalnej kolekcji głowonogów dewońskich (*Clymenia*).

Powstanie Warszawskie przeżył Jan Czarnocki w Kielcach, śledząc z napięciem i troską przebieg wypadków w Warszawie. Doznał on silnego wstrząsu psychicznego na wiadomość o spaleniu Państwowego Instytutu Geologicznego i zniszczeniu zbiorów, które kolekcjonował przez całe życie.

W okresie 1944—1947 Jan Czarnocki przebywa w Kielcach, gdzie inicjuje powstanie Muzeum Świętokrzyskiego, a następnie w 1945 Instytutu Badań Regionalnych, którego był dyrektorem.

W 1947 roku po śmierci Prof. K. Bohdanowicza zostaje J. Czarnocki dyrektorem Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie. Okres 1947—1951 jest ostatnim etapem wytężonej pracy organizacyjnej i naukowej.

Restytuowany w Warszawie po zniszczeniach wojennych Państwowy Instytut Geologiczny wymagał reorganizacji wewnętrznej oraz organizacji badań dostosowanych przede wszystkim do licznych potrzeb gospodarczych odradzającego się Państwa.

Kładąc duży nacisk i dając niejako pierwszeństwo sprawom surowcowym w programie PIG, nie zapomina Jan Czarnocki o tematyce teoretyczno-naukowej z zakresu geologii, geofizyki i innych. Konstruowane są programy badań geologicznych w oparciu o wyniki badań geofizycznych, między innymi skomplikowanego i słabo poznanego obszaru Niżu Polskiego.

W Górach Świętokrzyskich przy udziale wierceń są badane formacje perspektywne surowcowo, jak cechsztyń, jura dolna oraz wprowadzane są rzesze młodych geologów w zagadnienia geologii regionu świętokrzyskiego. W latach 1947—1951 w czasie gdy Jan Czarnocki pełnił obowiązki naczelnego dyrektora PIG, zostały położone podwaliny pod dalszy rozwój Instytutu, ponieważ w najbliższym czasie czekała go dalsza przygotowywana przez Czarnockiego reorganizacja w związku z utworzeniem Centralnego Urzędu Geologii oraz specjalistycznych przedsiębiorstw, które miały przejąć część prac wykonywanych dotychczas przez Instytut.

W skład spuścizny naukowej Jana Czarnockiego wchodzi 128 pozycji drukowanych, wśród nich Przewodnik XX Zjazdu Polskiego Towar-

rzystwa Geologicznego w Górach Świętokrzyskich w 1947 roku. Ta pozycja jest wyrazem szerszej działalności Jana Czarnockiego jako członka Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Zorganizował on na terenie Gór Świętokrzyskich trzy Zjazdy Naukowe Polskiego Towarzystwa Geologicznego: w 1921 r., 1933 i 1947 roku. Zjazd w 1921 r. był nie tylko pierwszym w Górach Świętokrzyskich, lecz w ogóle w Polsce.

Wyteżona praca organizacyjna i naukowa odbija się ujemnie na zdrowiu J. Czarnockiego. Powalony przez nieuleczalną chorobę zmarł 16. XII. 1951 r., został pochowany w kwaterze zasłużonych na Powązkach w Warszawie.

Działalność naukowa i organizacyjna zyskała Czarnockiemu duże uznanie u Władz Polski Ludowej.

W 1951 r. otrzymał on nagrodę państwową I stopnia za całokształt pracy naukowej.

Pośmiertnie został odznaczony Orderem Odrodzenia Polski Pierwszej Klasy. Polskie Towarzystwo Geologiczne nadało mu w 1951 roku godność członka honorowego.

Katarzyna Pawłowska

RÉSUMÉ

Jan Czarnocki est né à Kielce en 1889. Entre 1911—1914 il fit ses études géologique. En 1918 il fut un des organisateurs du Service Géologique de Pologne où il travaillait plus tard comme géologue et directeur du Musée. Entre 1944—1947 il séjourne à Kielce. Il y organise à cette époque-là le Musée „Świętokrzyskie” et l’Institut des Etudes Régionales dont il devient directeur. En 1947 est nommé directeur du Service Géologique de Pologne et il revient à Varsovie. En tant que directeur Jan Czarnocki a rendu de grands services dans la reconstruction et l’organisation de cette institution après la guerre.

La plupart des travaux scientifiques de Jan Czarnocki sont consacrés aux problèmes de la stratigraphie et de la tectonique des Montagnes de St^e Croix. C’est lui qui a découvert dans les Montagnes de St^e Croix le Cambrien inférieur et le Carbonifère. Il s’occupait aussi d’autres systèmes du Paléozoïque et il a élaboré leur stratigraphie d’une façon tout à fait moderne. En 1950 il a présenté son opinion sur la structure géologique des Montagnes de St^e Croix dans un ouvrage de synthèse intitulé „La géologie de la région de Łysogóry”.

Les études sur la stratigraphie du Miocène, menées non seulement dans la région des Montagnes de St^e Croix mais aussi en Podolie et en Volhynie, constituaient un autre domaine des préoccupations scientifiques de Jan Czarnocki.

En 1951 Jan Czarnocki fut élu membre honoraire de la Société Géologique de Pologne.

Katarzyna Pawłowska

traduit par M. Świątkowska